1207544

Alternatieve mogelijkheden om inkomen te verhogen

Perspectieven voor akkerbouwers in het Centraal Kleigebied

ir. J. Smid, PAV-Lelystad

De rendabiliteit van de akkerbouw in het Centraal Kleigebied vertoont grote schommelingen die voornamelijk een gevolg zijn van de prijzen voor uien en aardappelen. Daarnaast worden akkerbouwers in toenemende mate geconfronteerd met structurele veranderingen door ontwikkelingen in de markt, het landbouwbeleid van de EU en het natuur- en milieubeleid. Hierdoor moeten akkerbouwers continu op zoek gaan naar mogelijkheden om de toekomst voor hun bedrijf veilig te stellen. Dit artikel beschrijft een onderzoek dat bedoeld is om een bijdrage te leveren aan het zoekproces naar perspectiefvolle mogelijkheden voor akkerbouwers in het Centraal Kleigebied. Of een alternatief tot een verbetering van de financiële situatie leidt, hangt af van meerdere factoren, zoals het saldo, de benodigde investeringen, de beschikbare arbeid, de gezinssituatie en de financiële situatie van het bedrijf. Met name de prijzen en opbrengsten die voor de gewassen behaald worden, zijn factoren die de inkomenspositie aanzienlijk beïnvloeden.

Inkomensontwikkeling

Akkerbouwbedrijven in het Centraal Kleigebied worden gekenmerkt door met name de teelt van poot- en consumptieaardappelen. Pootaardappelen worden vooral geteeld in de Wieringermeer en de Noordoostpolder, consumptieaardappelen met name in oostelijk en zuidelijk Flevoland. Daarnaast bestaat het bouwplan uit suikerbieten (gemiddeld 24%), granen (gemiddeld 30%) en een aantal andere gewassen als uien, graszaad en handelsgewassen (gemiddeld 14%) (bron: CBS).
De ontwikkeling van de rendabiliteit laat duidelijk fluctuaties zien en geeft tevens aan dat de rendabiliteit sinds eind tachtiger jaren niet meer boven de 100-lijn is uitgekomen (figuur 1). Dit betekent in principe dat de voortzetting van het bedrijf gevaar loopt, vooral bij bedrijfsovername of bij het doen van grote investeringen.

Het PAV heeft een onderzoek uitgevoerd waarin een aantal herkenbare bedrijfsopzetten voor het Centraal Kleigebied zijn beoordeeld op de financiële positie. Daarnaast is een aantal alternatieven beoordeeld op inpasbaarheid in bedrijfsverband en op de bijdrage aan de verbetering van de financiële resultaten. Bij dit alles is rekening gehouden met de vruchtwisseling, de arbeidsbehoefte en beschikbaarheid, de benodigde mechanisatie en de eventuele investeringen. De resultaten zijn beoordeeld op basis van het netto-bedrijfsresultaat en het ondernemersinkomen. Het netto-bedrijfsresultaat geeft het verschil aan tussen de totale opbrengsten en de totale kosten en geeft inzicht in de winstgevendheid van een bedrijfsopzet. In de kosten is een volledige vergoeding verrekend voor ingezette arbeid en vermogen. Het ondernemersinkomen geeft aan wat de ondernemer aan beloning heeft gerealiseerd met de inzet van eigen arbeid en eigen vermogen. Bij het ondernemers-inkomen zijn geen kosten in rekening gebracht voor de door de ondernemer

Figuur 1. Ontwikkeling van de opbrengsten per f 100 kosten (voortschrijdend gemiddelde, bron LEI-DLO, bewerking PAV).

verrichte arbeid en het door hem/haar zelf geïnvesteerde vermogen.

Huidige situatie en Agenda 2000

Er is uitgegaan van vier verschillende bedrijfsopzetten. Een bedrijf van 36 ha met pootgoed en daarnaast drie bedrijven met consumptieaardappelen van 40, 60 en 80 ha (zie tabel 1). Voor de huidige situatie zijn de resultaten in tabel 2 weergegeven. Alle bedrijven hebben in de uitgangssituatie een negatief netto-bedrijfsresultaat. Het bedrijf van 80 ha is in principe een verdubbeling van het 40 ha bedrijf (wat betreft het bouwplan). Door een efficiëntere inzet van arbeid is het netto-bedrijfsresultaat minder negatief dan bij het bedrijf van 40 ha. Rekening houdend met de financiering van vreemd vermogen schommelt het ondernemersinkomen bij 80% eigen vermogen voor de bedrijven van 36, 40 en 60 ha rond de *f* 30.000,- Alleen het bedrijf van 80 ha realiseert een inkomen van ongeveer een ton.

De voorstellen van Agenda 2000 resulteren in een verlaging van de granprijs in twee stappen van 7,5%. Om deze daling enigszins tegemoet te komen wordt de EU-toeslag verhoogd van *f* 847,- per ha naar *f* 985,- per ha. Daarnaast is het aandeel verplichte braak vastgesteld op 10% tot 2006. Het saldo van wintertarwe daalt hierdoor ongeveer met *f* 200,- per ha. Voor het ondernemersinkomen varieert de daling van *f* 2.000,- tot *f* 6.700,- per bedrijf, afhankelijk van het areaal graan. Naast de gemiddelde prijzen en opbrengsten (gebaseerd op CBS- en LEI-gegevens) is een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd. Deze gevoeligheidsanalyse had betrekking op de opbrengsten van aardappelen,uien, bieten en graan en prijzen voor aardappelen en uien. Deze variatie in prijs en opbrengst heeft duidelijke gevolgen voor het ondernemers-inkomen (tabel 3).

Alternatieve mogelijkheden

De alternatieven die aan de orde komen zijn onder te verdelen in de volgende categorieën:

- verlaging van de vaste kosten. Hierbij zijn de volgende alternatieven verder uitgewerkt: samenwerking op het gebied van arbeid en mechanisatie, intensivering van de

	36 ha	40 ha	60 ha	80 ha
consumptieaardappelen		10	15	20
pootaardappelen	9			
suikerbieten	6	10	15	20
zaaiuien	6	5		10
wintertarwe (incl. braak)	9	10	30	20
stamslabonen		5		10
winterpeen	3			
verhuur tulpen	3			
groenbemester	9	5		10
totaal	36	40	60	80

Tabel 1. Bouwplan voor de verschillende bedrijfsopzetten.

	36	40	60	80
netto-bedrijfsresultaat	-77,4	-71,3	-79	-36,3
ondernemersinkomen (80% EV)	24	34,1	33,1	100

Tabel 2. Financiële resultaten (1.000 gld) bij gemiddelde opbrengsten en prijzen.*

	36 ha	40 ha	60 ha	80 ha
gemiddelde prijzen en opbrengsten [1])	21,9	31,6	26,4	95,1
20% lagere prijzen	-26,7	-4,3	-7,5	28
10% lagere prijzen	-0,5	13,6	9,5	62,5
10% hogere prijzen	43,9	48,6	42,9	127,3
20% hogere prijzen	68,9	65	59	159,6
10% lagere opbrengsten	-1,9	11,2	1,2	58,2
10% hogere opbrengsten	45,4	50,9	50,8	131,5

[1]) uitgaande van de voorstellen van Agenda 2000

Tabel 3. Overzicht van het ondernemersinkomen (1.000 gld) bij 80% EV en verschillende prijzen en opbrengsten.*

aardappelteelt en huur van land voor pootaardappelen;

- toename van andere, hoog salderende gewassen in het bouwplan. Spruitkool en prei zijn meegenomen als voorbeeld van mogelijke groentegewassen. Bij prei is tevens onderscheid gemaakt naar prei voor de veiling en voor gemaksvoeding (snijderij);
- biologische landbouw. Hierbij is de omschakelperiode en het perspectief op langere termijn in kaart gebracht.

Verlaging van de vaste kosten

Samenwerking op het gebied van arbeid en mechanisatie bij het oogsten en verwerken van aardappelen, uien en granen

In de huidige situatie wordt op het 36 ha-, 40 ha- en 60 ha-bedrijf samengewerkt bij het oogsten en verwerken van aardappelen. Het 80 ha-bedrijf voert de aardappeloogst met eigen mechanisatie uit. Het zaaien en rooien van uien gebeurt zowel op het 40- als op het 80 ha-bedrijf in loonwerk. Het maaidorsen wordt op het 36 ha- en 40 ha-bedrijf in loonwerk uitgevoerd en op het 60 ha- en 80 ha-bedrijf met eigen mechanisatie. Er is gekeken of een verdergaande samenwerking bij de oogst en verwerking van aardappelen, uien en granen van een 40 ha- en 80 ha-bedrijf, een 36 ha-bedrijf met een 40 ha-bedrijf en van een 36 ha-bedrijf en een 60 ha-bedrijf nog extra voordelen geeft. Het blijkt dat alleen samenwerking tussen een 40 ha-bedrijf en een 80 ha-bedrijf een kleine verbetering geeft van het netto-bedrijfsresultaat, doordat nu ook de oogst van uien in samenwerking wordt uitgevoerd. De samenwerking tussen een 36 ha-bedrijf en een 40 ha- of een 60 ha-bedrijf levert geen voordelen meer op ten opzichte van de huidige situatie. De totale kosten voor loonwerk, mechanisatie en losse arbeid veranderen nauwelijks.

Intensivering van de aardappelteelt

Bij de intensivering van de aardappelteelt is uitgegaan van een verschuiving van het bouwplan van een 1:4 rotatie naar een 1:3 rotatie. Bij een intensivering van de consumptieaardappelteelt kunnen enerzijds alle aardappelen bewaard worden (*f* 0,21 per kg), maar kunnen de aardappelen ook deels af land afgeleverd worden voor *f* 0,15 per kg, zodat geen investering in extra bewaarruimte noodzakelijk is. Uit de resultaten blijkt dat intensivering van de aardappelteelt een verbetering geeft van het netto bedrijfsresultaat, zowel bij bewaring als aflevering af land van consumptieaardappelen en ook bij de pootgoedteelt. Deze verbetering varieert van *f* 0,- tot *f* 8.000,- per bedrijf. Bij consumptieaardappelen zijn de verschillen in ondernemersinkomen tussen bewaring en af land afleveren gering. Wel geeft aflevering af land bij gemiddelde prijzen en opbrengsten een iets hoger ondernemersinkomen dan bij bewaring. Dit verschil wordt veroorzaakt door de benodigde investeringen voor vergroting van de bewaarruimte.

Huur van land voor pootaardappelen

Bij huurland voor pootaardappelen (5, 10 of 15 ha) worden de resultaten beïnvloed door het areaal huurland, maar ook door de eventueel benodigde investeringen. Afhankelijk van het areaal huurland zal moeten worden geïnvesteerd in mechanisatie. Bij huur van 5 ha kan de bestaande samenwerking met het oogsten van aardappelen hetzelfde blijven. Bij huur van 10 en 15 ha wordt ervan uitgegaan dat de oogst niet in samenwerking meer plaats kan vinden (resp. 19 ha en 24 ha pootaardappelen per bedrijf) en dus volledig met eigen mechanisatie moet plaatsvinden. Hiervoor zullen investeringen moeten plaatsvinden. Bij gemiddelde prijzen en opbrengsten geeft landhuur van 5 ha de beste resultaten: het ondernemersinkomen toont een verbetering van ongeveer *f* 10.000,- . Landhuur van 10 of 15 ha geeft alleen betere resultaten dan landhuur van 5 ha bij betere prijzen of opbrengsten en aanschaf van tweedehandse werktuigen: 10 ha huurland geeft een hoger ondernemersinkomen bij 20% betere prijzen, landhuur van 15 ha geeft bij 10% betere prijzen of opbrengsten een gelijk of hoger inkomen dan landhuur van 5 ha.

Andere, hoog salderende gewassen zoals spruitkool en prei

Uit eerdere studies blijkt dat koolgewassen goed geschikt zijn voor de zwaardere en lichtere gronden in de polders. Als voorbeeld hiervan is gekeken naar spruitkool. Naast de groente voor de veiling behaalt de sector van voorbewerkte groenten en fruit de laatste jaren een gemiddelde omzetgroei van zo'n 10 tot 15% per jaar, volgens de Vereniging voor de Groot- en Tussenhandel in groenten en fruit (VGT). Als voorbeeld is dan ook de teelt van prei gekozen die enerzijds voor de veilig geteeld wordt en anderzijds via een tussenpersoon aan de snijderij geleverd wordt.

Spruitkool

Voor spruitkool wordt het areaal beperkt door de combinatie van suikerbieten en spruitkool. In verband met de bodemgezondheid is het areaal bieten en kool beperkt tot maximaal 1/4 van de totale bedrijfsoppervlakte. Op pootgoedbedrijven is het areaal spruitkool hierdoor beperkt tot 3 ha.

Aardappelteelt in Flevoland. Een veelbelovend begin?

Op consumptiebedrijven is uitgegaan van 5 ha spruitkool, wat ten koste gaat van suikerbieten. Op het 36 ha bedrijf levert 3 ha spruitkool een verbetering van het ondernemersinkomen op van ongeveer *f* 5.000,- bij gemiddelde prijzen en opbrengsten. Op de bedrijven met consumptieaardappelen leidt 5 ha spruitkool tot een lager areaal bieten. Vervanging van de bedrijfszekere teelt van suikerbieten door de prijsgevoelige spruitkoolteelt leidt in alle gevallen tot een daling van het netto-bedrijfsresultaat en het ondernemersinkomen.

Prei

Bij prei is uitgegaan van een vroege en late herfstteelt, waarbij aan de veiling wordt geleverd maar ook via een tussenpersoon aan de snijderij. Bij levering aan de snijderij vinden er na het oogsten geen werkzaamheden meer plaats. Het areaal prei beperkt zich tot 3 ha op het pootgoedbedrijf en 5 ha op de consumptiebedrijven. Prei voor de snijderij geeft bij gemiddelde prijzen en opbrengsten een verbetering van het ondernemersinkomen, variërend van *f* 8.000,- tot *f* 15.000,-. Bij een prijs- of opbrengstdaling van prei van 10% vertoont het ondernemersinkomen slechts een geringe verbetering. Bij de teelt van prei voor de veiling is de arbeidsbehoefte dermate hoog dat op een 80 ha-bedrijf het netto-bedrijfsresultaat daalt bij opname van prei in het bouwplan.

Bij de andere bedrijven stijgt het netto-bedrijfsresultaat. Bij gemiddelde opbrengsten en prijzen geeft prei voor de veiling een verbetering van het ondernemersinkomen van *f* 4.000,- tot *f* 7.000,-, met uitzondering van het 80 ha-bedrijf waar het ondernemersinkomen daalt. Bij 10% lagere prijzen of opbrengsten voor prei daalt het ondernemersinkomen op alle bedrijven variërend van *f* 1.000,- tot *f* 20.000,-. Bij zowel spruitkool als prei geldt dat de arbeidsbehoefte duidelijk toeneemt. Dit is terug te vinden in een hoge post arbeidskosten voor losse arbeid en een hogere inzet van eigen arbeid.

Omschakeling naar biologische landbouw

Bij dit alternatief is uitgegaan van een omschakeling van het 40 ha-bedrijf naar een biologische variant met een 1:6 rotatie. Er is uitgegaan van een geleidelijke omschakeling waarbij in het vierde jaar van omschakeling alle gewassen biologisch geteeld worden. Ondanks de omschakelpremie ontstaat er een financiÎle dip in de eerste twee jaren. Vanaf het derde jaar kunnen de aardappelen en uien biologisch afgezet worden waardoor het ondernemersinkomen stijgt naar bijna *f* 90.000,- op langere termijn. Bij een prijsdaling van 1/4 van het verschil tussen biologische en gangbare prijzen, daalt het ondernemersinkomen aanzienlijk en komt uit op een niveau vergelijkbaar met de huidige situatie. Een verdere daling van de prijzen heeft nog veel grotere gevolgen.

Naast een duidelijke stijging van het ondernemersinkomen bij gemiddelde biologische prijzen neemt de arbeidsbehoefte bij omschakeling naar biologische landbouw aanzienlijk toe, van 1189 uur per jaar in de huidige situatie naar 3038 uur in het zesde jaar. Met name het onkruidwieden vraagt veel tijd.

Onkruid wieden op wiedbed (biologisch).

MINAS

Met betrekking tot MINAS komen alle bedrijven in de uitgangssituatie niet boven de uiteindelijke verliesnormen uit van 100 kg N per ha en 20 kg P_2O_5 per ha. Bij een intensivering van de aardappelteelt komt het N-overschot van het 40 ha-bedrijf net boven de verliesnorm uit (102 kg N per ha). Het 60 ha-bedrijf heeft een grote N-overschot: 120 kg N per ha. Uitgaande van een heffing van *f* 5 per kg N boven de verliesnorm komt dit neer op een heffing van *f* 6.000,-. Door een aanpassing in de bemestingsstrategie (gebruik vanggewas, minder dierlijke mest, N-bijmestsysteem) zou deze heffing wellicht voorkomen kunnen worden.

Bij de overige alternatieven levert MINAS geen problemen op.

Conclusie

Uit het bovenstaande blijkt dat 'het' alternatief voor het Centraal Kleigebied niet bestaat. Wel is duidelijk dat er meerdere mogelijkheden zijn. Naast het saldo en de benodigde investeringen bepaalt de bedrijfsopzet, en dan met name het arbeidsaanbod, de perspectieven van een alternatief. De financiële situatie en gezinssituatie per bedrijf beïnvloeden de mogelijkheden en financiële gevolgen per bedrijf. Kort samengevat kunnen de volgende conclusies uit deze studie getrokken worden:

- 10% hogere kg-opbrengsten geeft al een duidelijke verbetering van het ondernemersinkomen;
- vergaande samenwerking op het gebied van oogst en verwerking van aardappelen, uien en graan geeft weinig mogelijkheden. Wellicht zijn er mogelijkheden voor kleinere bedrijven door een volledige samenvoeging van het werktuigenpark;
- landhuur en intensivering van de aardappelteelt is aantrekkelijk in dien dit met het bestaande machine park kan worden rondgezet;
- spruitkool is interessant indien dit niet ten koste gaat van het areaal suikerbieten;
- gewassen als prei en kool zijn vooral interessant als er ruimte is in de arbeidsfilmen dus als de vaste arbeid beter benut kan worden;
- een biologische bedrijfsvoering is bij de huidige prijzen aantrekkelijk. Het is echter de vraag hoe de prijzen zich op langere termijn zullen ontwikkelen.

1207545

Bestrijding tarweopslag in veldbeemdgras

vele paden worden betreden om tot een oplossing te komen

ing. J.N.G. Wander, PAV-Lelystad

Eigenlijk is het vrij logisch dat het moeilijk is om in de teelt van graszaad grasachtige onkruiden te bestrijden. En juist deze grasachtige onkruiden moeten goed bestreden worden vanwege de ontwikkelingsmogelijkheden en daardoor ontstane opbrengstschade. Vooral bij de afkeuring van een perceel of een partij verontreinigd geoogst zaaizaad is de schade groot. Zo is het dus ook zeer moeilijk om tarwe te bestrijden in veldbeemdgras. Weliswaar leidt de aanwezigheid van tarwe niet tot afkeuring, maar de schade aan de zaadopbrengst van het veldbeemd kan groot zijn. Ook zijn de tarwekorrels tijdens de veldbeemdoogst nog vochtig, wat leidt tot extra droogkosten. De korrels moeten later uitgeschoond worden. Juist tarwe is in de praktijk het meest geschikt als dekvrucht voor veldbeemdgras. Inmiddels is als gevolg van de problematiek in combinatie met een matige prijs het areaal veldbeemdgras gehalveerd. Gezien de marginaliteit van de teelt, ook als er geen tarwe aanwezig is, zijn telers weinig bereid het risico op een slechte opbrengst te lopen als gevolg van opbrengstderving door tarweopslag. Het graszaadbedrijfsleven is bezig om de teelt naar het buitenland te verschuiven. Al met al reden genoeg om in het onderzoek intensief aandacht te besteden aan de problematiek. Vanaf begin jaren negentig is dat dan ook gebeurd met een aanzienlijke medefinanciering door het graszaadbedrijfsleven. In dit artikel worden de inspanningen van de afgelopen jaren beschreven.

Inleiding

Bij de chemische bestrijding van grasachtigen in graszaad moet vaak gebalanceerd worden op het scherpst van de snede. Aan de ene kant staan schadevrij voor het graszaad en niet effectief op het onkruid, aan de andere kant staan effectief op het onkruid en schade aan het graszaad. Naast verschil in plantensoort en geslacht, spelen verschil in ontwikkeling tussen onkruid en gewas, de weersomstandigheden en de dosering van het betreffende middel een grote rol bij het uitslaan van de balans.
Van eind jaren zestig tot begin jaren negentig was de bestrijding vrij goed mogelijk met het herbicide TCA. De kans op schade aan het veldbeemdgras was gering terwijl de bestrijding meestal afdoende was. Toen de toelating van dit middel werd ingetrokken bleven alleen de grassenbestrijders diuron (inmiddels niet meer toegelaten) en chloorprofam over om de bestrijding van tarwe aan te pakken.
Van beide middelen is er echter een vrij grote kans op schade en is de effectiviteit op tarwe matig en zeer wisselend. De schade van tarwe op de veldbeemdopbrengst ontstaat al in het najaar. Het is dus belangrijk om de tarwe tijdig te bestrijden.
Voor een onkruidstrijker zijn er in het najaar echter geen mogelijkheden, omdat er dan geen hoogteverschil tussen veldbeemd en tarwe ontstaat. In

Met afbranden worden tarwekorrels mogelijk voldoende geroosterd om ze te doden.